

УДК 342.481

Бондаренко Ольга Сергіївна –

доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Olha S. Bondarenko –

doctor of legal sciences, associate professor, head of
department of criminal law disciplines and judiciary of
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build.3, Sumy, 40000, Ukraine)

Рибалка Альона Сергіївна –

студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Alyona S. Rybalka –

2 year student of “Law” speciality,
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build.3, Sumy, 40000, Ukraine)

Юридична сутність та види гендерно-обумовленого насильства

У статті розкрито та проаналізовано зміст поняття «гендерно-обумовлене насильство». Авторами розкрито наукові погляди на сутність феномену гендерно-обумовленого насильства. Розкрито історичну підставу існування гендерно-обумовленого насильства. Вивчено питання гендерної дискримінації. Вказується, що гендерно-обумовлене насильство – діяння, що можна охарактеризувати, як негативні дії, або ж бездіяльність однієї особи чи групи осіб спрямовані проти іншої особи, що спричиненні статевою приналежністю останньої з метою порушення прав и свобод, позбавлення можливостей у різних сферах діяльності за допомогою різних форм впливу. Воно буває різних видів, адже класифікується за багатьма підставами.

Ключові слова: гендерно-обумовлене насильство, гендерна дискримінація, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство.

В статье раскрыто и проанализировано содержание понятия «гендерно обусловленное насилие». Авторами раскрыты научные взгляды на сущность феномена гендерно обусловленного насилия. Раскрыто историческое основание существования гендерно обусловленного насилия. Изучены вопросы гендерной дискриминации. Указывается, что гендерно обусловленное насилие – деяния, которые можно охарактеризовать как негативные действия, или бездействие одного лица или группы лиц направлены против другого лица, вызванные половой принадлежностью последнего с целью нарушения прав и свобод, лишения возможностей в различных сферах деятельности посредством разных форм воздействия. Оно бывает разных видов, ведь классифицируется по многим основаниям.

Ключевые слова: гендерно обусловленное насилие, гендерная дискриминация, физическое насилие, психологическое насилие, экономическое насилие.

O.S. Bondarenko, A. S. Rybalka Legal Essence and Types of Gender-Based Violence

The article is devoted to the important topic of studying the nature and types of gender-based violence. Gender inequality is a large-scale problem that goes back to ancient times. From the author's point of view, gender inequality has several definitions. One of them is the limitation of a person's or an entire social group's ability to use rights or certain resources and their implementation in connection with gender characteristics.

Gender-based violence is the actions or inaction of a person or a group of persons against another (group of persons) that are aimed specifically at the formation of gender roles in society due to the deterioration of the position of a man or a woman in any sphere of life and as a result also lead to a violation of human rights, undermining the health and dignity of the individual, as well as the security, economic and social stability of the nation.

Physical violence according to the Law of Ukraine "On the prevention of violence in the family" is physical violence in the family - a deliberate assignment by one family member to another family member of beatings, physical injuries that may lead to or have led to the death of the victim, violation physical or mental health, causing damage to his honor and dignity. This is one of the most common types of violence. It is a complex problem on a large scale, but since such violence usually remains "behind closed doors" it is difficult for law enforcement agencies to carry out investigative actions.

Speaking about psychological violence, it should be noted that it means influencing a person with the aim of establishing so-called control over his behavior, as well as to assert his power over him. It can be anywhere where there are family, close relationships. It is worth mentioning common phrases such as "a woman should have a family first", "you have become plump, eat less, because you are a woman", "they will not marry you with such a character". These are typical manifestations of pressure on women, degrading them to the so-called gender role to which society is accustomed. But the above-mentioned definition is not limited to the above. In the worst case, the injured may be of will or mental integrity, when the mental violence is such that it involves threats, intimidation, harassment, etc. It is usually accompanied by physical violence. Then, when determining the composition of a criminal offense, the immediate object is the health of a person, and the additional optional object is honor and dignity, mental integrity.

Economic violence in the family – intentional deprivation by one family member of another family member of housing, food, clothing and other property or funds to which the victim has a legal right, which can lead to his death, cause a violation of physical or mental health.

Keywords: *gender-based violence, gender discrimination, physical violence, psychological violence, economic violence.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогоднішній день досить часто відбуваються суперечки щодо важливості чоловіків та жінок. Чоловіки аргументують свою потрібність та велику вагу у суспільстві тим, що за їх відсутності економіка прийде у стан великої кризи, політичний лад буде слабким, а також буде ґрунтуватися на емоціях та надлишковій толерантності «слабкої» статі. Щодо жінок, то їх аргументи базуються на тому, що за їх відсутності існування людства припиниться, а інфраструктура сильно похитнеться. Насправді ж вся суть не у важливості та статусі чоловіків чи жінок, а в їх гармонічному існуванні та доповненні у всіх сферах життя один одного.

На жаль, з давніх часів жінки ставали об'єктом пригнічення. Прикладом може бути навіть Стародавній світ. Так у Афінах жінка була у ролі майна. Усе життя вона була під чиєюсь

владою, чи то чоловіка, чи то батька. Тому проблема, про яку ще багато століть не буде йти мови, зародилася ще до нашої ери. Але були й місця, де в інституті сім'ї були рівні дві сторони. Наприклад, у Спарті, де жінки були досить близькому рівні статусу з чоловіками.

Процеси спрямовані на встановлення гендерної рівності у суспільстві продовжуються і на сьогоднішній день, тому питання гендерно-обумовленого насильства є постійно порушуваним серед наукових кіл, засобів масової інформації, органів публічної влади, організацій та загалом громадськості. Таким чином, гендерно-обумовлене насильство повинно конкретизуватись та мати теоретичну характеристику.

Лише у 1979 році 18 грудня було впроваджено Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок Організацією Об'єднаних Націй. Це було великим кроком у

сфері забезпечення прав людини щодо превентивних заходів з метою подолання насильства, що спрямовано саме проти жінок, адже й досі залишається поширеною думка про відсутність насильства щодо чоловіків. Тож такі поняття, як «насильство щодо жінок», «дискримінація жінок» були і залишаються популярними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання гендерно-обумовленого насильства займалися такі фахівці як: О. Перунова, М. Денисова, А. Качинська, І. Грицай та інші.

Невирішені раніше проблеми. Враховуючи неоднозначність та малодосліджуваність феномену гендерно-обумовленого насильства, питання вивчення його сутності та видів становить науковий та прикладний інтерес.

Метою статті є характеристика сутності та видів гендерно-обумовленого насильства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні поняття «насильство щодо жінок» залишається у лексиконі громадськості та публічної влади, однак перевага все ж віддається нейтральній категорії – «гендерно-обумовлене насильство»[1].

Але тим не менш, щодо українського законодавця, то він не оперує поняттям «гендерно-обумовлене насильство», вдаючись лише до термінів «домашнє насильство», «насильство з ознакою статі» чи «насильство в сім'ї». Так, дослідники у юриспруденції вважають правильним розглядати категорію гендерного насильства на рівні кримінального права. При цьому вони ігнорують те, що на даний момент не всі форми і види гендерного насильства досліджуються цим правом. Так, звертаючись до зарубіжного досвіду у сфері права щодо гендера, можна встановити, на сьогоднішній день проблема сексуального насильства зазначається в темі соціально-статевої дискримінації лише в межах законодавства про гендерну рівність.

Тож варто спочатку розглянути поняття гендерної нерівності та дискримінації задля розуміння теми. Гендерна нерівність це проблема великих масштабів, що тягне своє коріння споконвіків. З точки зору автора гендерна нерівність має декілька визначень. Одне з них – це обмеження можливостей особи або цілої соціальної групи у користуванні прав чи певних ресурсів та їх реалізації у зв'язку з ознаками гендеру. На думку кандидатки філологічних наук

А. Денисової гендерна нерівність – це характеристика соціального устрою, згідно якої різні соціальні групи (в цьому випадку чоловіки та жінки) мають стійкі відмінності і похідними від них нерівними можливостями у суспільстві [2].

Автори, що вивчають проблему ж гендерно-обумовленого насильства зазначають, що хоча й переважно потерпають від цього явища жінки, але чоловіки не є виключенням, і вони також можуть бути жертвою. Так, наприклад, у соціологічному дослідженні «Сучасне розуміння маскулітності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства», гендерне насильство визначають як насильство, що може бути спрямоване проти чоловіків і жінок, але жертвами якого загалом є жінки. Воно може виникати як наслідок нерівних владних стосунків між жінками і чоловіками та стосується (але не обмежується) фізичної, сексуальної та психологічної шкоди включно із залякуванням, стражданнями, примусом та/або позбавленням свободи в сім'ї чи в суспільстві загалом [2].

М. Качинська ж зазначає, що гендерно-обумовлене насильство – це протиправні дії, що загалом вчиняються над особою з приводу певної статевої приналежності. Означене правопорушення вважає правильним поділити на «публічне» (загальне) та «приватне» (родинне або сімейне) [3, с. 16]. Варто також згадати думку І. Грицай у власному дисертаційному дослідженні надає більш широке визначення. Так на її думку поняття «гендерно-обумовлене насильство», має таку сутність, як дії чи бездіяльність особи або групи осіб відносно іншої (групи осіб), що спрямовані саме на становлення гендерних ролей у соціумі через погіршення становища чоловіка або жінки в будь-якій сфері життєдіяльності та в наслідок також призводять до порушення прав людини, підриваючи як здоров'я та гідність індивіда, так і безпеку, економічну, соціальну стабільність нації [4].

Отже, виходячи з деяких визначень можна зробити висновок, що проблема гендерного насильства інтегрувалась у публічний простір з приватного. Окрім сутності поняття «гендерно-обумовлене насильство» розглянути види цього насильства.

Фізичне насильство згідно з Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» – це умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що мо-

же призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, завдання шкоди його честі й гідності [5]. Це один із найпоширеніших видів насильства. Він є комплексною проблемою великих масштабів, але так як таке насильство зазвичай залишається «за зачиненими дверима» – правоохоронним органам складно здійснювати слідчі дії.

Говорячи про психологічне насильство потрібно зазначити те, що під ним розуміється вплив на людину з ціллю встановити так званий контроль над її поведінкою, а також для того щоб затвердити свою владу над нею. Воно може бути будь-де, де є сімейні, близькі стосунки. Варто згадати буденні фрази такі, як «у жінки на першому місці повинна бути сім'я», «ти стала пишною, їж менше, бо ти ж жінка», «з таким характером тебе на тобі не одружаться». Це типові прояви тиску на жінок, що принижують їх до так званої гендерної ролі, до якої звикло суспільство. Але вище зазначене визначення не обмежується вказаним. У гіршому варіанті скривдженими можуть бути воля або психічна недоторканість, коли психічне насилля є таким, що пов'язане із погрозами, залякуванням, переслідуванням, тощо. Зазвичай воно супроводжує фізичне насилля. У вказаному складі кримінального правопорушення безпосереднім об'єктом є здоров'я особи, а додатковим факультативним – честь і гідність, психічна недоторканість.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [6]. У суспільстві це є масштабна проблема, яка полягає в тому, що жінки страждають через занадто незначне отримання головних ресурсів в порівнянні з чоловіками. Мова йде про гроші та владу. На сьогодні усе більше жінок здобуває освіту, процентне відношення жіночої робочої сили зростає, але паралельно з цим можна спостерігати стабільне існування гендерної нерівності на ринку праці. Передумовою для цього є вже зазначене у роботі суспільне уявлення про те, що жінкам потрібно займатися господарством. Цей стереотип позбавляє стимулу жінок інвестувати в свою самореалізацію, навчання. Також дуже відомим явищем є різна

оплата праці у чоловіків та жінок на одній посаді. Багато досліджень показують, що відмінності в людському капіталі, а також гендерна асиметрія у галузевій і професійній структурі зайнятості пояснюють основну частину диференціації в заробітній платі між чоловіками і жінками. Проте істотна її частина залишається непоясненою. Цей залишок прийнято пов'язувати з дискримінацією жінок в оплаті праці. У неокласичній теорії домінуючим підходом до аналізу цього феномена є теорія дискримінації Г. Беккера [7].

Щодо влади, то ситуація також не є стабільною. Навіть у найрозвинутіших країнах можна зустріти ситуації, коли навіть попри намагання та потенціал жінки, вона не може просуватися на вищі посади. Так, наприклад, частка на керівних посадах жінок в Японії становить чотирнадцять відсотків, в Італії двадцять сім відсотків, а в Німеччині двадцять дев'ять відсотків. Хоча великим прогресом все ж таки можна вважати федеральну канцлерку Німеччини – А. Меркль, яка нещодавно залишила цю посаду аж через шістнадцять років.

Для загального огляду варто розглянути класифікацію видів з більш ширшого боку, що запропонували Л. Кобилянська та Т. Мельник: 1) фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке виявляється у родинних стосунках; 2) фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке має місце у суспільстві; 3) фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке відбувається з боку держави або при нехтуванні зобов'язань державою; 4) насильство, пов'язане з порушенням прав жінок у зонах збройних конфліктів; 5) загроза насильства для осіб окремих груп, як-от: жінки національних меншин, біженки, мігрантки, жінки похилого віку [8].

Але цим гендерно-обумовлене насильство не обмежується. Так, наприклад, актуальними досі є проблеми торгівлі жінок, ранніх шлюбів, домагання у суспільстві, тощо.

Висновки. Отже, щодо розглянутого матеріалу можна дійти наступних висновків: гендерно-обумовлене насильство – діяння, що можна охарактеризувати, як негативні дії, або ж бездіяльність однієї особи чи групи осіб спрямовані проти іншої особи, що спричиненні статевію приналежністю останньої з метою порушення прав и свобод, позбавлення можливостей

у різних сферах діяльності за допомогою різних форм впливу. Воно буває різних видів, адже класифікується за багатьма підставами.

Список використаних джерел:

1. Перунова О. С. Гендерно обумовлене насильство: поняття та ознаки. *Правове життя сучасної України*: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020.Т. 1. С. 216-220.
2. Денисова А. А. Словарь гендерних терминов. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1438501552> (дата зверення: 29.11.2022).
3. Результати соціологічного дослідження «Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок». Київ, 2018. 128 с.
4. Качинська М.О. Гендерно-обумовлене насильство. *Право і суспільство*. 2017. № 2. ч. 2. С. 14–16.
5. Грицай І.О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. д-ра юрид. наук, Дніпро, 2018 42 с.
6. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України № 2789-III від 15.11.2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (дата зверення: 29.11.2022).
7. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории. М.: ГУ ВШЭ, 2003. 672 с.
8. Мельник Т. М., Кобелянська Л. С. Сучасне гендерне мислення: словник. Київ: К.І.С., 2005. 280 с.

References:

1. Perunova O. S. Henderno obumovlene nasylstvo: poniattia ta oznaky. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy*: u 3 t.: materialy Mizhnar. nauk.- prakt. konf. (m. Odesa, 15 trav. 2020 r.) / vidp. red. M. R. Arakelian. Odesa: Helvetyka, 2020.T. 1. S. 216-220.
2. Denysova A. A. Slovar hendernykh termynov. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1438501552> (data zverennia: 29.11.2022).
3. Rezultaty sotsiolohichnoho doslidzhennia “Suchasne rozuminnia maskulinnosti: stavlennia cholovikiv do hendernykh stereotypiv i nasylstva shchodo zhinok”. Kyiv, 2018. 128 s.
4. Kachynska M.O. Henderno-obumovlene nasylstvo. *Pravo i suspilstvo*. 2017. № 2. ch. 2. S. 14–16.
5. Hrytsai I.O. Pryntsyp hendernoi rivnosti ta mekhanizm yoho zabezpechennia: teoretyko-pravovyi aspekt: avtoref. dys. d-ra yuryd. nauk, Dnipro, 2018 42 s.
6. Pro poperedzhennia nasylstva v sim'i: Zakon Ukrainy № 2789-III vid 15.11.2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (data zverennia: 29.11.2022).
7. Bekker H.S. Chelovecheskoe povedenye: ekonomycheskyi podkhod. Yzbrannie trudi po ekonomycheskoi teoryi. M.: HU VShE, 2003. 672 s.
8. Melnyk T. M., Kobelianska L. S. Suchasne henderne myslennia: slovnyk. Kyiv: K.I.S., 2005. 280 s.